

Šiose šnektose *-ái* įsigalėjimą mot. g. vns. įng. formos galūnėje, matyt, taip pat lėmė vyr. g. vns. įng. forma su galo *-m*. Tai rodytų šnektų faktai: kur vyr. g. vns. įng. forma neturi reguliaraus galo *-m*, ten ir mot. g. vns. įng. forma išlikusi sena, nors kitos formos sutampa, plg.: vns. naud. *tám* ir *taĩ*, dgs. naud. *tóm* ir vns. įng. *su túo* ir *su tú.*, dgs. įng. *su tóm* (Kuktiškės²² ir kt.).

7. Panašiai galėjo atsirasti ir Zietelos šnektos vns. įng. forma *su tái*, nes fonetiškai *-ái* iš **-án* vargu ar galėjo išriedėti²³. Kildinti *-ái* iš **-ajan*²⁴ taip pat vargu ar įmanoma, nes tokios galūnės buvimas lietuvių kalboje tėra tik hipotezė. Įvardžiuotinė tos galūnės kilme irgi sunku patikėti, nes, pavyzdžiui, įvardžio *katrà* paradigmoje²⁵ ji būtų vienintelis įvardžiuotinės formos reliktas. Todėl manytina, kad vns. įng. formos galūnė *-ái* bus įsivesta iš vns. naud. formos po to, kai įvyko dgs. naudininko ir įnagininko formų sinkretizmas²⁶ pagal santykį: dgs. naud. *tómi*: vns. naud. *taĩ* || *tái*²⁷ = dgs. įng. *tō.mi* : *x*. Čia *x* = *tái*.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ФОРМЫ ЕД. Ч. ТВОР. П. *su tái*

Резюме

В статье изучается происхождение формы местоимений ед. ч. твор. п. *su tái*, которая употребляется в восточных говорах жемайтов и в некоторых аукштайтских говорах. По мнению автора, данное окончание является новообразованием. Оно введено из дат. п. ед. ч. после морфологического сокращения окончаний в парадигме склонения местоимений. Сокращение окончаний привело к синкретизму дат. и твор. падежей мн. ч. (ж. р.). Давление синкретических упомянутых форм, с одной стороны, и влияние форм дат. и твор. падежей муж. р. с конечным *-m*, с другой, являются решающими условиями в развитии нового окончания *-ai* в форме ед. ч. твор. п.

SMULKMENOS

X

E. Grinaveckienė 1961 m. paskelbė duomenis apie „rotininkavimą“ (t.y. kirčiuoto negalūninio *a* virtimą ə) Mielagėnų kaimo šnektose, esančioje netoli Švenčionėlių (Dotinėnų apyl.; nepainioti su Mielagėnų miesteliu!), žr. Literatūra ir kalba, V, Vilnius, 1961, p. 603–605. A. Salys straipsnyje „Lietuvių kalbos tarmės“

²² Žr. E. Valiulytė, Kuktiškių tarmė, dipl. d., Vilnius, 1958, 64–65.

²³ Žr. A. Vidugiris, min. str., – LKK III 125–126.

²⁴ Žr. J. Kazlauskas, Lietuvių kalbos *i*-kamieno daiktavardžių vienaskaitos įnagininko ir vietininko formų kilmės klausimu, – Kalbotyra I (1958) 57.

²⁵ Žr. A. Vidugiris, min. str., – LKK III 122.

²⁶ Šių formų sinkretizmo sąlygas detalčiai aptaria J. Kazlauskas, žr. J. Kazlauskas, min. veik., 169–170.

²⁷ Plg.: *prig já i liñda*, žr. A. Vidugiris, min. str., – LKK III 124.

(Lietuvių enciklopedija, XV) rašo, kad II Pasaulinio karo metu, tikrinant Vilniaus vietovardžius, jam tekę sutikti vieną senuką iš Sudervės apyl. (apie 10 km. į šiaurės vakarus nuo Vilniaus), kuris irgi „rotininkavęs“, net Máišiagalos vardą aiškiai taręs Móišiagala (p. 582). Pagrįstai kyla mintis, kad seniau „rotininkuojančių“ rytų aukštaičių plotas pietuose buvęs didesnis, negu dabar. Nuo Latvijos sienos nusidriekęs tam tikra juosta į pietus, jis, matyt, nesibaigė ties Širvintomis, bet tęsėsi toliau puslankiu, kurio vidurys siekė artimas Vilniaus apylinkes, o kitas galas minėtą Mielagėnų kaimą ties Švenčionėliais. Ilgainiui dėl sulenkinimo „rotininkavimas“ šiose vietose turėjo išnykti, lietuviškai išmokusi jaunoji karta nebegavo tos ypatybės.

Mums rūpimos izofonos traukimasis pietuose matyti ir palyginus A. Salio 1935 m. sudarytą tarmių žemėlapi su esančiu mano „Lietuvių dialektologijoje“ (p. 451). Nėra jokio pagrindo įtarti, kad Aluntōs – Giedraičių – Iñturkės kampe priskyrimą „rotininkams“ A. Salys būtų išlaužęs iš piršto. Senukai, matyt, tada čia vietomis dar „rotininkavę“.

„Rotininkavimo“ ploto konfiguracija – puslankiu nusidriekusi juosta, iš vakarų ir pietų atskirianti plotą, kuriame išliko daugiau ar mažiau nesusiaurėjęs pralietuvių **ā* (= bendrinės kalbos *o*), – verčia manyti, kad šis reiškinys savo kilme yra susijęs su senovinio **ā* siaurėjimo procesu. Matyt, iš vakarų ar pietvakarių atslinkusi **ā* siaurinimo banga šiame ruože susitiko su po kirčiu jau pailgėjusiu trumpuoju *a*, kuris taip pat čia ėmė siaurėti. Taip aiškinant, būtų suprantama, kodėl vakarinė „rotininkavimo“ juostos riba yra griežta, staigi, o rytinė pasižymi laipsnišku perėjimu ir netgi nelengvai apčiuopiama.

Iš to, kas pasakyta, matyti, jog „rotininkavimui“ impulsą vargu ar galėjo duoti sėlių substratas, kaip linkęs manyti S. Karaliūnas, žr. Mokslas ir gyvenimas, 1972, Nr. 1, p. 19.

XI

Žem. *driūgas* Žemalė, Leckavà, Mažeikiai, Tirkšliai ir aukšt. *drūgas* Žeimėlis ‘draūgas’, kaip rodo paplitimas Latvijos pasienyje ir tvirtapradė priegaidė¹, greičiausia yra latvizmas, plg. latv. *drūgs*.

Z. Zinkevičius

¹ Akademinio lietuvių kalbos žodyno redaktoriai, matyt, netikėdami, kad žem. *driūgas* gali būti tariamas su tvirtaprade priegaide, jo visai nekirčiavo, žr. Lietuvių kalbos žodynas, II², Vilnius, 1969, 694.